

Marta Młokosiewicz

Uniwersytet Szczeciński

KAPITAŁ SPOŁECZNY A NIERÓWNOŚCI MATERIALNE – DYNAMIKA ZWIĄZKU NA PRZYKŁADZIE POLSKICH WOJEWÓDZTW

Streszczenie: Celem artykułu jest zaprezentowanie, jak kształtował się związek między kapitałem społecznym a nierównościami materialnymi w polskich województwach w latach 2002-2010. Za tezę badawczą przyjęto stwierdzenie, że występuje zależność między dynamiką zaangażowania społecznego budującego potencjał kapitału społecznego danej społeczności a zasięgiem nierówności materialnych. Społecznościami rozpatrywanymi w pracy uczyniono województwa, wnioskowanie zaś oparto na danych GUS. Za wskaźniki nierówności materialnych posłużyły dochody i wydatki gospodarstw domowych oraz stopa ubóstwa absolutnego i relatywnego, zaś za wskaźniki zaangażowania społecznego – dane dotyczące liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Aby osiągnąć zamierzony cel z perspektywy teoretycznej przybliżono we wstępie znaczenie kapitału społecznego uosobionego w społecznym zaangażowaniu dla pomyślnego rozwoju społeczności i rozwiązywania społecznych problemów. W dalszej części artykułu przeanalizowano zasoby kapitału społecznego w układzie według województw, a następnie – w tym samym układzie – różnice w dochodach i wydatkach gospodarstw domowych oraz zagrożenie ubóstwem po to, by we wnioskach pokazać dynamikę zmian w województwach w odniesieniu do omawianych wskaźników, w przyjętym okresie badawczym. Dokonana analiza pokazała, że województwa, w których zanotowano większe niż w pozostałych zmniejszenie zakresu nierówności materialnych, charakteryzowały się bez wyjątku wysoką dynamiką nasycenia stowarzyszeniami oraz organizacjami społecznymi. Zależność między dynamiką tego nasycenia a tempem spadku ubóstwa zarówno skrajnego, jak i relatywnego okazała się istotna statystycznie oraz ujemna. Nie potwierdzono natomiast istnienia istotnego statystycznie związku pomiędzy dynamiką tworzenia fundacji a zmianami przyjętych wskaźników nierówności materialnych oraz między tworzeniem stowarzyszeń i organizacji społecznych a zmianami w dochodach i wydatkach. Powyższe konstatacje pozwoliły częściowo (w odniesieniu do niektórych przejawów kapitału społecznego) pozytywnie zweryfikować przyjętą na wstępie artykułu tezę badawczą.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, nierówności materialne, ubóstwo, dochody i wydatki gospodarstw domowych, społeczeństwo obywatelskie.

1. Wstęp

Znaczne nierówności materialne, znajdujące swoje odzwierciedlenie we wskaźnikach ilustrujących różnice w dochodach i wydatkach oraz zagrożenie ubóstwem, są nie tylko problemem jednostki, rodziny, ale i ważnym problemem społecznym.

Utrzymując się w czasie, sprzyjają one nasilaniu się zjawiska wykluczenia społecznego oraz zagrażają spójności społecznej. Sposobów ograniczania skali i natężenia tych zjawisk poszukuje się więc na wielu płaszczyznach. Jedną z często wskazywanych jest kapitał społeczny. Mówienie o kapitale społecznym w kontekście ubóstwa i nierówności wydaje się zasadne, gdyż uosobiony on jest w społecznym zaangażowaniu, i jako taki stanowi potencjał umożliwiający rozwiązywanie społecznych problemów w miejscu ich powstawania.

Celem artykułu jest zaprezentowanie, jak kształtował się związek między kapitałem społecznym a nierównościami materialnymi w polskich województwach w latach 2002-2010. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Aby osiągnąć zamierzony cel, w pierwszej kolejności z perspektywy teoretycznej przybliżono znaczenie kapitału społecznego – uwidaczniającego się w społecznym zaangażowaniu – dla pomyślnego rozwoju społeczności i rozwiązywania społecznych problemów. W części empirycznej opracowania posłużono się danymi Głównego Urzędu Statystycznego. Przeanalizowano w niej – zgodnie z przyjętą definicją – zasoby kapitału społecznego w układzie według województw, a następnie – w tym samym układzie – różnice w dochodach i wydatkach gospodarstw domowych oraz zagrożenie ubóstwem po to, by we wnioskach pokazać dynamikę zmian w województwach w odniesieniu do omawianych wskaźników w przyjętym okresie badawczym. Za tezę badawczą uznano stwierdzenie, że występuje zależność między dynamiką zaangażowania społecznego budującego potencjał kapitału społecznego a zasięgiem nierówności materialnych.

Spoločnościami rozpatrywanymi w pracy uczyniono województwa, wnioskowanie zaś oparto na danych statystycznych. Ze względu na ograniczenia dotyczące zarówno objętości artykułu, jak i dostępności danych w układzie dla województw skupiono się na wybranych przejawach nierówności materialnych oraz społecznego zaangażowania. Za wskaźniki nierówności posłużyły dochody i wydatki gospodarstw domowych oraz stopa ubóstwa absolutnego i relatywnego, zaś za wskaźniki kapitału społecznego – dane dotyczące liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych, w odniesieniu do których założono, że uosabiają one zarówno pomocowe, jak i spajające powiązania między ludźmi. Przyjęte w pracy utożsamienie sektora obywatelskiego (mierzonego za pomocą wspomnianych wskaźników) z kapitałem społecznym jest niewątpliwie uproszczeniem, gdyż zaangażowanie społeczne obejmuje też wiele innych działań na poziomie lokalnym. Można ponadto zasadnie argumentować, iż wśród organizacji *non profit* istnieją też takie, które figurują tylko formalnie w statystykach, w praktyce zaś nie prowadzą żadnych działań. Analiza dynamiki rozwoju III sektora z perspektywy formalnie zarejestrowanych podmiotów odzwierciedla jednak tendencje zmian w społecznym zaangażowaniu. Jeżeli powstają nowe fundacje, stowarzyszenia czy organizacje społeczne, to należy przyjąć, że obywatele wspólnie podejmują nowe inicjatywy na rzecz rozwiązywania lokalnych problemów – w tym także tych, które są powiązane z nierównościami materialnymi. Jak założono w niniejszym opracowaniu, aktywność ta, potwierdzona

wskaźnikami dynamiki, powinna przekładać się na stopień, w jakim są rozwiązywane problemy społeczne, także dotyczące nierówności materialnych. Dokonana analiza posłużyła do weryfikacji przyjętej tezy badawczej.

2. Kapitał społeczny a problemy społeczne

Dotychczasowy dorobek naukowy związany z kapitałem społecznym może upoważniać do stwierdzenia, iż istnieje powiązanie między potencjałem tego zasobu a organizacją społeczeństwa w kierunku rozwiązywania społecznych problemów. Definiując kapitał społeczny, E. Ostrom i T. Ahn włączają do jego form trzy elementy: sieci społeczne, wspólnie podzielane normy i zasady oraz tzw. *trustworthiness*, czyli wiarygodność ludzi, rozumianą jako prawdopodobieństwo, z jakim można polegać na innych¹. R.D. Putnam podkreśla, że więzi, sieci społeczne oraz zaufanie i podzielane normy zachowań – rozumiane jako kapitał społeczny – powiększają sprawność społeczeństwa, ułatwiając realizowanie celów, których nie można by bez tego zasobu osiągnąć². W. Tai dowodzi, że ułatwia on i przyspiesza tworzenie nowych i efektywnych relacji oraz stymuluje podejmowanie działań przedsiębiorczych, co sprzyja ewoluowaniu struktury społecznej. Nowe relacje modyfikują bowiem istniejący kapitał społeczny i umożliwiają lepsze wykorzystywanie posiadanych zasobów oraz ich wymianę w ramach tej struktury³. Uznaje się więc ten zasób za jeden z nowoczesnych czynników wzrostu – oprócz innowacji oraz inwestycji w kapitał ludzki i w postęp technologiczny⁴, a jednocześnie zwraca uwagę na fakt, że wysoki poziom kapitału społecznego zwiększa aktywność innowacyjną i zamożność społeczeństwa poprzez jego transformację na inne formy kapitału⁵.

Jak się podkreśla, w relacjach między ludźmi, opartych na wspólnych normach i wzajemności oraz umożliwiających współpracę na rzecz realizacji ich wspólnych celów, istotne są zarówno silne (spajające), jak i słabsze (pomostowe) powiązania łączące osoby z różnych środowisk i o różnych społeczno-ekonomicznych charakterystykach⁶. Istniejący potencjał tak rozumianego kapitału społecznego jest nie tylko dobrem prywatnym, ale i publicznym, z którego korzystają wszyscy należący do

¹ E. Ostrom, T. Ahn, *The meaning of social capital and its link to collective action*, [w:] *Handbook of Social Capital*, red. G.T. Svendsen, G.L. Haase Svendsen, Edward Elgar Publishing, 2009.

² R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995, s. 258.

³ W. Tsai, *Social capital, strategic relatedness and the formation of intraorganizational linkages*, "Strategic Management Journal" 2000, no. 9, s. 925-939.

⁴ S. Marciniak, *Innowacyjność gospodarki a państwo*, [w:] *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*, red. A. Noga, PTE, Warszawa 2004, s. 124.

⁵ E. Skawińska, R. Zalewski, T. Brzęczek, *Pomiar kapitału społecznego – weryfikacja założeń metodycznych przez badania empiryczne w Wielkopolsce*, „Polityka Społeczna” 2011, nr 7, s. 23.

⁶ Piszą o tym np. M.S. Granovetter, *The strenght of weak ties*, "American Journal of Sociology" 1973, no. 78(6); M. Woolcock, D. Narayan, *Social capital: implications for development theory, research, and policy*, "The World Bank Research Observer" 2000, vol. 15(2); R.D. Putnam, *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York 2001.

danej struktury oraz inni przez pozytywne efekty zewnętrzne⁷. Zasoby tego kapitału odzwierciedlają stan społeczeństwa obywatelskiego oraz praktyczne możliwości funkcjonowania zasady pomocniczości, jeśli buduje on spójność społeczną, a jego efektami są wzrost zaufania oraz zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo wzbogaca społeczne kwalifikacje ludzi. Dzięki zachowaniom opartym na zaufaniu umiejętności dobrej komunikacji i organizacji oraz socjalnej wrażliwości i wzajemności, spójne społeczności mogą być bardziej niż inne zorientowane na pomnażanie swojego dobrostanu⁸.

Procedura pomiaru kapitału społecznego w praktyce nie jest prosta i jednoznaczna. O powodach tego stanu rzeczy stanowi między innymi niematerialny charakter tego zasobu oraz fakt, iż jest on obserwowalny poprzez funkcje, jakie pełni – ujawnia się dopiero w działaniu, a nie używany nie istnieje. Jego główne atrybuty, takie jak współpraca, zaufanie, normy etyczne i wzajemność, są cechami miękkimi i jako takie wymykają się ujęciom statystycznym. Tworzą jednak pewną wartość, która przekłada się na dobrobyt i spójność społeczności, zwiększając efektywność twardej czynników wzrostu. W pracy przyjęto, że w jakimś stopniu ilustruje tę wartość aktywność fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych, a dynamika działania fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych odzwierciedla zakres, w jakim ludzie podejmują wspólne przedsięwzięcia, chcą pomagać innym czy też mogą na innych liczyć.

3. Kapitał społeczny województw Polski w latach 2002-2010

Do zasadniczych funkcji sektora obywatelskiego należy pobudzanie aktywności obywatelskiej opartej na solidarności i osobistym zaangażowaniu, tworzenie miejsc pracy (nowych form pracy i przedsiębiorczości), polepszanie poziomu życia, pobudzanie rozwoju lokalnego oraz wzmacnianie spójności społecznej⁹, a także wynikająca z tych działań socjalizację obywatelską oraz przeciwdziałanie społecznej marginalizacji i wykluczeniu¹⁰.

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, zaangażowanie obywatelskie w odpowiedzi na potrzeby lokalne można zinterpretować jako wspólnotowy kapitał społeczny. W niniejszej pracy dla zilustrowania zasobów kapitału społecznego przyjęto wskaźniki nasycenia województw fundacjami oraz stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi (zob. tab. 1).

⁷ R.D. Putnam, *Bowling Alone...*

⁸ S. Golinowska, *O spójności i kapitale społecznym oraz europejskiej i polskiej polityce spójności*, „Polityka Społeczna” 2011, nr 5-6, s. 14.

⁹ A. Juros, *Przedsiębiorczość obywatelska w kształtowaniu ekonomii społecznej w Polsce*, [w:] *W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymsza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003, s. 77.

¹⁰ T. Michalak, J. Wilkin, *Rynek, społeczeństwo obywatelskie, państwo a sytuacja grup zmarginalizowanych – ujęcie ekonomiczne*, [w:] *W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymsza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003, s. 57.

Tabela 1. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne w Polsce na 10 tys. ludności w latach 2002-2010*

Wyszczególnienie	Fundacje ^a w Polsce na 10 tys. ludności w latach:		Stowarzyszenia i organizacje społeczne ^a w Polsce na 10 tys. ludności ^a w latach	
	2002	2010 ^b	2002	2010 ^b
Polska	1,61	3,26	14,84	24,12
Dolnośląskie	1,27	3,48	14,56	25,20
Kujawsko-pomorskie	0,96	2,20	13,39	22,87
Lubelskie	1,05	2,31	17,06	25,98
Lubuskie	0,77	1,70	15,61	26,17
Łódzkie	1,19	2,68	13,87	23,47
Małopolskie	1,57	3,29	15,89	23,81
Mazowieckie	5,10	8,89	15,63	24,41
Opolskie	0,49	1,16	13,92	25,22
Podkarpackie	0,57	1,22	14,32	26,69
Podlaskie	0,79	1,79	17,90	24,57
Pomorskie	1,60	3,53	15,84	24,12
Śląskie	1,02	1,90	11,50	18,10
Świętokrzyskie	0,76	1,60	15,51	23,80
Warmińsko-mazurskie	0,87	1,84	17,42	28,54
Wielkopolskie	1,12	2,44	16,02	26,06
Zachodniopomorskie	0,96	2,09	13,00	25,79

* W przypadku fundacji w tabeli wyłuszczone wartości najwyższe, a w przypadku stowarzyszeń i organizacji społecznych – wartości powyżej średniej ogólnopolskiej.

^a Stan na dzień 31 grudnia danego roku.

^b Uwzględniono stan ludności na dzień 31 grudnia 2009 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2003 r.*, ww.stat.gov.pl/gus; *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011, s. 113-121; *Migracje zagraniczne ludności w 2002 r.*, GUS, Warszawa, grudzień 2003, s. 80; *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 17.

Nasylenie województw fundacjami z roku na rok wzrastało w szybkim tempie (tab. 1). W latach 2002-2010 w ujęciu przeciętnym liczba fundacji w Polsce w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców praktycznie się podwoiła. Znacznie wyższa niż w innych województwach liczba fundacji w województwie mazowieckim zawiązała wprawdzie średnią ogólnopolską w całym analizowanym okresie, jednakże wysokie nasycenie fundacjami zaobserwować można było także w województwach pomorskim, małopolskim, dolnośląskim, łódzkim i wielkopolskim. Najmniej fundacji

w przeliczeniu na 10 tys. ludności działało zaś w województwach: opolskim, podkarpackim, świętokrzyskim, lubuskim i podlaskim. Nasycenie wszystkich województw stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi w analizowanych latach także wzrastało, aczkolwiek dynamika tego zjawiska była słabsza niż w przypadku omawianych już fundacji – najniższy wskaźnik nasycenia w całym badanym okresie zarejestrowano w województwie śląskim i kujawsko-pomorskim, w roku 2002 – także w zachodniopomorskim. W tymże roku najwięcej stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (więcej niż przeciętnie w Polsce) działało w województwach: podlaskim, warmińsko-mazurskim, lubelskim, wielkopolskim, małopolskim, pomorskim, mazowieckim, lubuskim i świętokrzyskim. W roku 2010 do wymienionych już aktywnych województw dołączyło podkarpackie (z wysoką drugą pozycją wśród województw) oraz zachodniopomorskie, opolskie i dolnośląskie, zaangażowanie mieszkańców w tworzenie stowarzyszeń i organizacji społecznych zmniejszyło się zaś poniżej średniej ogólnopolskiej w województwie świętokrzyskim i małopolskim.

4. Obraz nierówności materialnych w polskich województwach

Nierówności materialne w społecznościach poszczególnych województw ukazano, posługując się – ujętą na tle kraju – analizą różnic w dochodach i wydatkach gospodarstw domowych oraz analizą wskaźników zagrożenia ubóstwem. W tabeli 2 zestawiono wartości wskaźnika przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych i wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej w poszczególnych województwach.

W roku 2002 dochody rozporządzalne powyżej średniej krajowej zarejestrowano w województwach mazowieckim oraz pomorskim, dolnośląskim i śląskim (zob. tab. 2). Podobna sytuacja wystąpiła w roku 2010, z wyjątkiem województwa śląskiego, w którym dochód rozporządzalny spadł wówczas 2 punkty procentowe poniżej przeciętnej ogólnopolskiej. Najniższym (mniejszym niż 90% średniej krajowej) przeciętnym miesięcznym dochodem rozporządzalnym dysponowali zaś mieszkańcy województwa podkarpackiego, świętokrzyskiego, lubelskiego i warmińsko-mazurskiego, zarówno w roku 2002, jak i w roku 2010 – z wyjątkiem województwa warmińsko-mazurskiego. Zbliżona sytuacja wystąpiła w odniesieniu do wydatków. W roku 2002 wydatki powyżej średniej krajowej – w ujęciu przeciętnym – mieli mieszkańcy województw mazowieckiego (o prawie 20%), pomorskiego, śląskiego, łódzkiego i zachodniopomorskiego (o 2%), natomiast w 2010 r. – zamiast województwa zachodniopomorskiego znalazły się w tym gronie województwa opolskie i dolnośląskie. Jednocześnie najniższe przeciętne wydatki miesięczne na 1 osobę w gospodarstwie domowym (niższe niż 90% średniej ogólnopolskiej) zarejestrowano w 2002 r. w województwach podkarpackim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, a nieco wyższe (91,2% przeciętnych w kraju) – w województwie lubelskim. Podobnie było w roku 2010, aczkolwiek – na tle przeciętnej w kraju – pogorszyła się

Tabela 2. Przeciętne miesięczne dochody rozporządzalne oraz wydatki na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej według województw w Polsce w latach 2002 i 2010*

Wyszczególnienie	Przeciętny miesięczny wskaźnik [na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej (Polska = 100)] :			
	dochodu rozporządzalnego		wydatków	
	2002	2010	2002	2010
Polska	100	100	100	100
Dolnośląskie	104,0	103,9	99,8	102,8
Kujawsko-pomorskie	98,3	97,1	95,0	93,2
Lubelskie	87,5	82,0	91,2	83,3
Lubuskie	97,7	96,7	98,0	98,1
Łódzkie	99,4	98,8	103,6	104,5
Małopolskie	95,1	92,9	97,2	95,8
Mazowieckie	119,8	134,3	119,0	131,1
Opolskie	96,7	93,5	96,8	103,1
Podkarpackie	81,1	76,1	85,7	82,7
Podlaskie	93,7	92,5	94,5	85,8
Pomorskie	111,9	104,2	106,5	100,8
Śląskie	103,8	98,0	104,1	101,5
Świętokrzyskie	87,1	86,0	86,5	83,9
Warmińsko-mazurskie	89,1	92,5	88,0	87,4
Wielkopolskie	96,2	94,4	93,9	90,9
Zachodniopomorskie	98,6	99,5	102,0	97,3

* W tabeli wytłuszczono wartości wskaźników dla poszczególnych województw kształtujące się poniżej 90% średniej ogólnopolskiej dla danego roku kalendarzowego.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2003, s. 139-140; *Sytuacja gospodarstw domowych w 2010 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, materiał na konferencję prasową w dniu 25.05.2011, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus.

wówczas sytuacja w województwach lubelskim oraz podlaskim tak, iż dołączyły one do województw o wydatkach niższych od 90% średnich ogólnopolskich miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym.

Kolejnym aspektem, który wzięto pod uwagę, analizując nierówności materialne pomiędzy województwami Polski, stała się analiza zagrożenia ubóstwem. Ze względu na sposób pomiaru ubóstwo obiektywne dzielone jest na bezwzględne oraz względne – inaczej relatywne, zależne od zmian kategorii przeciętnych dochodów lub wydatków przyjętych za punkt odniesienia. Dolną granicę ubóstwa, poniżej której pojawia się zagrożenie egzystencji człowieka, wyznacza koszyk minimum egzystencji odnoszący się do ubóstwa bezwzględnego. Określany on jest mianem ubó-

stwa absolutnego lub skrajnego. Gospodarstwa domowe dysponujące dochodami poniżej tej granicy ubóstwa nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe¹¹. W tabeli 3 za pomocą wybranych wskaźników ubóstwa absolutnego i relatywnego zilustrowano sytuację mieszkańców poszczególnych województw na tle średniej ogólnopolskiej w latach 2002-2010.

Tabela 3. Zagrożenie ubóstwem według województw w Polsce w latach 2002-2010*

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej			
	minimum egzystencji ^a		relatywnej granicy ubóstwa ^b	
	2002	2010	2002	2010
<i>Polska</i>	<i>11,1</i>	<i>5,7</i>	<i>18,4</i>	<i>17,1</i>
Dolnośląskie	12,1	5,2	19,2	16,1
Kujawsko-pomorskie	10,8	6,7	18,1	18,0
Lubelskie	13,4	9,1	21,2	26,6
Lubuskie	9,8	4,0	16,9	15,2
Łódzkie	9,7	3,8	16,1	12,2
Małopolskie	10,8	4,7	19,2	15,4
Mazowieckie	8,5	4,1	15,2	11,6
Opolskie	10,2	3,5	17,7	13,3
Podkarpackie	16,3	5,7	25,0	19,3
Podlaskie	11,6	8,9	19,8	24,8
Pomorskie	13,0	7,0	19,8	20,1
Śląskie	8,1	4,4	13,7	14,0
Świętokrzyskie	13,4	9,4	23,1	26,2
Warmińsko-mazurskie	16,8	9,8	25,9	25,4
Wielkopolskie	10,3	6,6	18,0	18,4
Zachodniopomorskie	13,0	5,1	19,1	17,2

* W tabeli wytłuszczono wartości wskaźników dla poszczególnych województw kształtujące się powyżej średniej ogólnopolskiej dla danego roku kalendarzowego.

^a Punktem wyjścia do ustalenia granicy ubóstwa skrajnego jest poziom minimum egzystencji szacowany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego.

^b Granica ubóstwa ustalona na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ekwiwalentnych gospodarstw domowych.

Źródło: *Warunki życia ludności w 2002 r.*, GUS, Warszawa 2003, s. 211; *Ubóstwo w Polsce w 2010 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*, GUS, informacja sygnałna, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus [dostęp: 20.09.2012].

¹¹ M. Młokosiewicz, *Przyczyny i formy ubóstwa*, [w:] *Mikroekonomiczne problemy gospodarowania*, Zeszyty Naukowe nr 201, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998, s. 22.

W roku 2002 najbardziej zagrożone ubóstwem skrajnym były województwa warmińsko-mazurskie, podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie, pomorskie, zachodniopomorskie, dolnośląskie i podlaskie (zob. tab. 3). W roku 2010 nieznacznie tylko uległa zmianie kolejność województw, w których największy odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdował się poniżej granicy minimum egzystencji: najgorsza sytuacja była bowiem w województwach warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim oraz lubelskim. Oprócz wymienionych wcześniej województw zagrożonych ubóstwem w 2002 r. 8 lat później w tej grupie znalazło się województwa kujawsko-pomorskie oraz wielkopolskie. Poprawiła się natomiast sytuacja dochodowa mieszkańców województw podkarpackiego – w 2010 r. stopa ubóstwa według kryterium minimum egzystencji ustaliła się tam na poziomie średniej ogólnopolskiej, oraz zachodniopomorskiego i dolnośląskiego, w których osiągnęła ona wartości poniżej tej średniej. W roku 2002 najmniejsze zagrożenie ubóstwem skrajnym zarejestrowano w województwach śląskim, mazowieckim, łódzkim i lubuskim, w 2010 r. zaś kolejno – w województwach opolskim, łódzkim, lubuskim i mazowieckim.

Relatywną granicę ubóstwa wyznaczono na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ekwiwalentnych gospodarstw domowych. Tak otrzymany próg ubóstwa powiązany jest ze standardem życia w kraju, w związku z czym można przyjąć, że odzwierciedla on zasięg zróżnicowania w wydatkach, nierównomierność rozdziału wydatków. W takim podejściu do pomiaru biedy postrzega się ją jako formę nierówności¹². W 2002 r. największy odsetek osób w gospodarstwach domowych poniżej tej granicy biedy znajdował się w województwach warmińsko-mazurskim, podkarpackim, świętokrzyskim, lubelskim, podlaskim, pomorskim, dolnośląskim, małopolskim i zachodniopomorskim. W roku 2010 zasięg nierówności według tego wskaźnika osiągnął najwyższe wartości w województwach lubelskim i świętokrzyskim. Do grupy województw o zróżnicowaniu wydatkowym większym niż średnia ogólnopolska dołączyło (w porównaniu z rokiem 2002) województwo kujawsko-pomorskie i wielkopolskie, zaś grupę tę opuściły województwa dolnośląskie i małopolskie. Najmniejszy zasięg ubóstwa relatywnego zarejestrowano w 2002 r. w województwach śląskim, mazowieckim i łódzkim, natomiast w 2010 r. – w mazowieckim, łódzkim i opolskim.

5. Kapitał społeczny a nierówności materialne – dynamika

Opisywane dotychczas wskaźniki ilustrujące kształtowanie się dochodów i wydatków oraz zasięg ubóstwa absolutnego i relatywnego w poszczególnych województwach odzwierciedlały wybrane aspekty nierówności materialnych na tych obszarach. Aby przedstawić powiązania między tak ujętymi nierównościami a kapitałem społecznym województw uosobionym w społecznym zaangażowaniu, w tab. 4 ze-

---

¹² A. Szukielojć-Bieñkuńska, *Ubóstwo w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej – podstawowe fakty i dane 2010*, www.stat.gov.pl/gus [dostęp 5.07.2012].

Tabela 4. Zmiany* w zaangażowaniu społecznym i wybranych wskaźnikach nierówności materialnych w Polsce według województw w latach 2002-2010

Województwa	Fundacje ^a – dynamika 2002-2010	Stowarzyszenia i organizacje społeczne ^b – dynamika 2002-2010	Zmiana (%) w dochodach rozporządzalnych w stosunku do średniej krajowej ^d : 2002-2010	Zmiana (%) w wydatkach w stosunku do średniej krajowej ^d : 2002-2010	Zmiana w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji 2002-2010 ^e	Zmiana w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa 2002-2010 ^e
Dolnośląskie	274,0	173,1	-0,1	3,0	-6,9	-3,1
Kujawsko-pomorskie	229,2	170,8	-1,2	-1,8	-4,1	-0,1
Lubelskie	220,0	152,3	-5,5	-7,9	-5,3	5,4
Lubuskie	220,8	167,6	-1,0	0,1	-5,8	-1,7
Łódzkie	225,2	169,2	-0,6	0,9	-5,9	-3,9
Małopolskie	209,6	149,8	-2,2	-1,4	-6,1	-3,8
Mazowieckie	174,3	156,2	14,5	12,1	-4,4	-3,6
Opolskie	236,7	181,2	-3,2	6,3	-6,7	-4,4
Podkarpackie	214,0	186,4	-5,0	-3,0	-10,6	-5,7
Podlaskie	226,6	137,3	-1,2	-8,7	-2,7	5,0
Pomorskie	220,6	152,3	-7,7	-5,7	-6,0	0,3
Śląskie	186,3	157,4	-5,8	-2,6	-3,7	0,3
Świętokrzyskie	210,5	153,4	-1,1	-2,6	-4,0	3,1
Warmińsko-mazurskie	211,5	163,8	3,4	-0,6	-7,0	-0,5
Wielkopolskie	217,9	162,7	-1,8	-3,0	-3,7	0,4
Zachodniopomorskie	217,7	198,4	0,9	-4,7	-7,9	-1,9

* Minus oznacza spadek.

^a Fundacje w Polsce na 10 tys. ludności (wytłuszczono najwyższe wartości; średnia ogólnopolska 202,5) – dot. tab. 1.

^b Organizacje i stowarzyszenia społeczne w Polsce na 10 tys. ludności (wytłuszczono wartości powyżej średniej ogólnopolskiej 162,5) – dotyczy tab. 1.

^c Dotyczy przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej (zob. tab. 2); wskaźnik oznacza, o ile poprawiła lub pogorszyła się sytuacja województwa w relacji do średniej krajowej w analizowanym okresie; wytłuszczono wartości oznaczające największy wzrost oraz najmniejszy spadek.

^d Dotyczy przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej (zob. tab. 2); wskaźnik oznacza, o ile poprawiła (+) lub pogorszyła się (-) sytuacja województwa w relacji do średniej krajowej w analizowanym okresie; wytłuszczono wartości oznaczające największy wzrost oraz najmniejszy spadek.

^e Dotyczy tab. 3; wytłuszczono wartości oznaczające spadek stopy ubóstwa większy niż średnio w Polsce; w analizowanych latach oznacza to w przypadku ubóstwa skrajnego – spadek większy niż 5,4 punktu procentowego, relatywnego zaś – więcej niż 1,3 punktu procentowego.

Źródło: obliczenia własne na podstawie źródeł jak w tab. 1-3.

stawiono wartości obrazujące zmiany wskaźników przedstawionych we wcześniejszych tabelach, jakie dokonały się w analizowanych latach.

W badanych latach spadła w Polsce stopa ubóstwa skrajnego zarówno jako średnia krajowa, jak i w przypadku każdego z województw. Jednocześnie w okresie 2002-2010 wzrosło – tak w skali kraju, jak i w każdym z województw – nasycenie fundacjami, stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi. Na tle wzrostu zasobów kapitału społecznego, choć nieznacznie, ale spadł również w wymiarze ogólnopolskim zasięg nierówności wydatkowych, aczkolwiek nie dotyczyło to wszystkich województw.

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania, przyglądając się relacji między kapitałem społecznym a nierównościami materialnymi, w podsumowaniu zwrócono uwagę na te spośród analizowanych społeczności, w których w badanym okresie w najmniejszym stopniu spadła stopa skrajnego ubóstwa (województwa podlaskie, śląskie i wielkopolskie oraz świętokrzyskie i kujawsko-pomorskie), a także na pozostałe najbardziej ubogie (w znaczeniu kryterium minimum egzystencji) obszary (województwa warmińsko-mazurskie, lubelskie, pomorskie, podkarpackie, dolnośląskie i zachodniopomorskie). Na przykładzie najbardziej – w skali kraju – ubogich społeczności, chciano się doszukać przyczyn takiego stanu rzeczy w dynamice analizowanej w pracy relacji.

Województwo podlaskie (które weszło w 2010 r. na 4. pozycję w Polsce pod względem stopy skrajnego ubóstwa z 8. miejsca wśród województw w roku 2002) charakteryzowało się niskim wskaźnikiem nasycenia fundacjami oraz podobnym, jak w około połowie polskich województw, wskaźnikiem dynamiki w tym zakresie w latach 2002-2010. Choć zanotowano tam wyższy niż przeciętnie w kraju wskaźnik nasycenia organizacjami społecznymi i stowarzyszeniami, to jednak – na tle Polski – dynamika tego zjawiska okazała się słaba. W województwie podlaskim zarejestrowano także najwyższy w kraju spadek przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej oraz powiększenie się zróżnicowania wydatków. Identyczna sytuacja dotyczyła województwa lubelskiego, z tą jedynie różnicą, że nierówności wydatkowe – większe niż w województwie podlaskim na początku okresu badawczego – jeszcze bardziej niż w podlaskim powiększyły się tu, choć skrajne ubóstwo spadło o ponad 4 punkty procentowe, czyli bardziej niż w województwie podlaskim (a lubelskie utrzymało 3. pozycję na liście województw najbardziej ubogich).

W województwie śląskim natomiast zaobserwowano w badanym okresie zarówno niski wskaźnik nasycenia fundacjami oraz stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi, jak i niską dynamikę tego nasycenia na tle kraju. Choć wskaźniki ubóstwa skrajnego oraz relatywnego kształtowały się tam w roku 2002 na poziomie najniższym w kraju, to jednak w roku 2010 sytuacja województwa na tle ogólnopolskiej była już pod tym względem znacznie gorsza. W latach 2002-2010 najbardziej (zaraz za województwem pomorskim) spadł tam dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do przeciętnego w kraju, a także wzrósł zasięg

nierówności wydatkowych (choć w skali ogólnopolskiej spadł). Z kolei w województwie pomorskim (które w latach 2002-2010 utrzymało 5. pozycję na liście województw najbardziej zagrożonych ubóstwem absolutnym) wystąpił największy w skali kraju spadek w dochodach rozporządzalnych 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej i znaczny spadek wydatków 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do przeciętnego w kraju w analizowanym okresie. Sytuacja ta pojawiła się na tle wysokiego nasycenia tego obszaru fundacjami przy jednocześnie wysokiej dynamice tego zjawiska, ale przy spadającym z roku na rok, aż do poziomu średniej krajowej, nasyceniu stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi oraz przy niskiej dynamice tych zmian.

Województwo kujawsko-pomorskie na początku okresu badawczego nie było zagrożone ubóstwem skrajnym czy względnym bardziej niż przeciętnie w Polsce. W 2010 r. znalazło się jednak w gronie takich województw (podobnie jak wielkopolskie). W analizowanym okresie nasycenie tego obszaru stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi oraz fundacjami było niskie, choć dynamika tego nasycenia wyższa niż średnia. Podobnie jak w województwach lubelskim, podlaskim, świętokrzyskim, wielkopolskim i śląskim wzrosło tu zróżnicowanie wydatkowe wśród gospodarstw domowych. W województwie wielkopolskim wzrost ubóstwa relatywnego dokonywał się na tle wyższego niż przeciętne w kraju nasycenia fundacjami oraz stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi, przy jednocześnie niskiej dynamice nasycenia fundacjami oraz w przypadku stowarzyszeń i organizacji społecznych – dynamice jedynie na poziomie średniej ogólnopolskiej.

Województwo świętokrzyskie znalazło się w 2010 r. na drugim miejscu listy województw w największym stopniu zagrożonych ubóstwem skrajnym (w 2002 r. było na pozycji 4.). Charakteryzowało się ono zarówno niskim wskaźnikiem nasycenia fundacjami, jak i stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi, a ponadto stosunkowo niską – w przypadku fundacji – oraz bardzo niską – w odniesieniu do stowarzyszeń i organizacji społecznych – dynamiką tego nasycenia. Podobnie jak w województwie podlaskim w niewielkim stopniu spadła tu stopa ubóstwa skrajnego, a zasięg zróżnicowania wydatków wśród gospodarstw domowych się powiększył.

Dla województwa warmińsko-mazurskiego, które w analizowanym okresie utrzymało pierwszą pozycję wśród najuboższych w Polsce, charakterystyczny był niski wskaźnik nasycenia fundacjami oraz niska na tle pozostałych województw dynamika tego nasycenia. Przodowało ono jednak w kraju pod względem nasycenia tego obszaru stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi. Zanotowano tam także względnie wysoką dynamikę tego zjawiska oraz najwyższy w badanych latach (zaraz za województwem mazowieckim) przyrost dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej, stosunkowo niewielki spadek wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej i – jeden z najwyższych w kraju – spadek stopy ubóstwa skrajnego.

Z perspektywy zagrożenia ubóstwem absolutnym czy też relatywnym interesujący wydaje się przykład województw dolnośląskiego, podkarpackiego oraz zachod-

niopomorskiego, które jako jedyne spośród ubogich województw zagrożonych w 2002 r. ubóstwem skrajnym bardziej niż przeciętnie w Polsce, w roku 2010 nie znalazły się już w tej grupie, a województwo dolnośląskie wyszło nawet z grupy województw zagrożonych bardziej niż średnio w kraju biedą relatywną. W województwie dolnośląskim (znajdującym się w 2002 r. na 7. miejscu wśród województw najbardziej zagrożonych ubóstwem absolutnym) od początku badanego okresu zaobserwować można wysoki wskaźnik nasycenia fundacjami oraz najwyższą w Polsce dynamikę tego zjawiska w latach 2002-2010, a także wysoką dynamikę nasycenia stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi, choć jeszcze w 2002 r. nasycenie województwa w tym zakresie było niższe niż średnio w kraju. Dochody rozporządzielne na 1 osobę w gospodarstwie domowym utrzymały się tu na prawie niezmiennym poziomie w stosunku do średniej krajowej (podczas gdy spadały w pozostałych województwach, z wyjątkiem mazowieckiego), a wydatki na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej nawet wzrosły o 3%. W znacznym zakresie spadła stopa ubóstwa skrajnego, zmalało też zróżnicowanie wydatkowe. Województwo podkarpackie (w 2002 r. najbardziej – zaraz za województwem warmińsko-mazurskim – zagrożone skrajną biedą) charakteryzowało się wprawdzie niskim nasyceniem fundacjami i względnie niską na tle pozostałych województw dynamiką tego nasycenia, ale i rosnącym z roku na rok nasyceniem organizacjami społecznymi i stowarzyszeniami – w 2010 r. najwyższym w kraju (zaraz za województwem warmińsko-mazurskim) oraz najwyższą dynamiką tego nasycenia (zaraz za województwem zachodniopomorskim). W podkarpackim stopa ubóstwa skrajnego spadła najbardziej w kraju, zmniejszyło się także zróżnicowanie wydatków wśród gospodarstw domowych.

W województwie zachodniopomorskim w największym stopniu – zaraz za województwem podkarpackim – spadła stopa ubóstwa skrajnego (o prawie 8 punktów procentowych). W badanym okresie nastąpił też wzrost dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwie domowym w stosunku do średniej krajowej. Mimo stosunkowo niskiego nasycenia fundacjami zachodniopomorskie charakteryzowało się jednak wysoką dynamiką tego nasycenia. W 2010 r. zanotowano tu także jeden z najwyższych w kraju wskaźnik nasycenia stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi, a w analizowanych latach – najwyższą w Polsce dynamikę tego nasycenia.

W celu sprawdzenia, czy między analizowanymi zmiennymi zachodzą zależności istotne statystycznie, zbadano, czy istnieje liniowa zależność pomiędzy zmianami wskaźników kapitału społecznego a zmianami wskaźników nierówności materialnych. Posłużono się w tym celu współczynnikiem korelacji liniowej Pearsona, a następnie przeprowadzono test *t*-studenta do zbadania istotności współczynnika korelacji. Otrzymane wyniki zaprezentowano w tab. 5.

Z danych przedstawionych w tab. 5 wynika, że dwa spośród obliczonych współczynników korelacji okazały się istotne: zaobserwowano silną ujemną zależność między dynamiką tworzenia stowarzyszeń i organizacji społecznych a dynamiką

Tabela 5. Zmiany kapitału społecznego a zmiany nierówności materialnych – wartości współczynnika korelacji $r^{(1)}$ oraz współczynnika $t^{(2)}$

Wyszczególnienie	Fundacje – dynamika 2002-2010	Stowarzyszenia i organizacje społeczne – dynamika 2002-2010
Zmiana (%) w dochodach rozporządzalnych w stosunku do średniej krajowej: 2002-2010	-0,340 (-1,352)	0,011 (0,042)
Zmiana (%) w wydatkach w stosunku do średniej krajowej: 2002-2010	-0,134 (-0,505)	0,230 (0,885)
Zmiana w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji 2002-2010	-0,231 (-0,889)	-0,715* (-3,831)
Zmiana w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa 2002-2010	-0,044 (-0,164)	-0,619* (-2,952)

⁽¹⁾ W tabeli wytłuszczonym drukiem.

⁽²⁾ W tabeli w nawiasach nie wytłuszczone; istotne na poziomie $\alpha = 0,05$; $t_{\alpha} = 2,145$.

* Zależność istotna statystycznie.

Źródło: obliczenia własne na podst. tab. 4.

ubóstwa mierzonego za pomocą kryterium minimum egzystencji oraz ubóstwa relatywnego. W przypadku ubóstwa skrajnego zależność ta była nieco silniejsza niż dla ubóstwa względnego.

6. Wnioski

W okresie omawianym w niniejszym artykule każde z województw posiadało specyficzny dla siebie kapitał społeczny, który z różną dynamiką rozwijał się na tych obszarach. Zaobserwowano, że wraz ze wzrostem jego zasobów średnie dochody i wydatki zazwyczaj malały w tempie wolniejszym niż krajowe lub nawet rosły, choć ta prawidłowość nie wszędzie wystąpiła w odniesieniu i do dochodów, i do wydatków jednocześnie. Bardziej szczegółowe badania nie wskazały jednak na istnienie istotnej statystycznie zależności między tymi zmiennymi. Analizując zgromadzone dane, dostrzeżono także pewną (aczkolwiek wymagającą dalszych badań przyczynowo-skutkowych) ogólną prawidłowość: tam, gdzie zanotowano systematyczny wzrost zasobów społecznego kapitału, spadek ubóstwa absolutnego i relatywnego postępował w tempie szybszym niż przeciętne w kraju. Niedomagania w społecznej aktywności „aktualizowanej” w odpowiedzi na bieżące potrzeby społeczne skutkowały zaś pogłębianiem się biedy absolutnej i relatywnej.

W wielu województwach spadkowi zasięgu nierówności materialnych towarzyszył systematyczny wzrost liczby fundacji, jednakże zależność ta nie okazała się

istotna statystycznie. Zaobserwowano natomiast, że te województwa, w których zanotowano większe niż w pozostałych zmniejszenie zakresu nierówności materialnych, charakteryzowały się bez wyjątku wysoką dynamiką nasycenia stowarzyszeniami oraz organizacjami społecznymi. Zależność między dynamiką tego nasycenia a tempem spadku ubóstwa zarówno skrajnego, jak i relatywnego okazała się istotna statystycznie oraz ujemna – im większa była dynamika tworzenia stowarzyszeń i organizacji społecznych, tym większa okazywała się dynamika spadku ubóstwa mierzonego za pomocą kryterium minimum egzystencji oraz ubóstwa relatywnego. Zaprezentowane konstatacje pozwoliły częściowo (w odniesieniu do niektórych przejawów kapitału społecznego) pozytywnie zweryfikować przyjętą na wstępie artykułu tezę badawczą.

Literatura

- Golinowska S., *O spójności i kapitale społecznym oraz europejskiej i polskiej polityce spójności*, „Polityka Społeczna” 2011, nr 5-6.
- Granovetter M.S., *The strenght of weak ties*, “American Journal of Sociology” 1973, no. 78 (6).
- Juros A., *Przedsiębiorczość obywatelska w kształtowaniu ekonomii społecznej w Polsce*, [w:] *W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003.
- Marciniak S., *Innowacyjność gospodarki a państwo*, [w:] *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*, red. A. Noga, PTE, Warszawa 2004.
- Michalak T., Wilkin J., *Rynek, społeczeństwo obywatelskie, państwo a sytuacja grup zmarginalizowanych – ujęcie ekonomiczne*, [w:] *W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003.
- Migracje zagraniczne ludności w 2002 r.*, GUS, Warszawa 2003.
- Młokosiewicz M., *Przyczyny i formy ubóstwa*, [w:] *Mikroekonomiczne problemy gospodarowania*, Zeszyty Naukowe nr 201, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998.
- Ostrom E., Ahn T., *The maening of social capital and its link to collective action*, [w:] *Handbook of Social Capital*, red. G.T. Svendsen, G.L.Haase Svendsen, Edward Elgar Publishing, 2009.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010.
- Putnam R.D., *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York 2001.
- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995.
- Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2003.
- Skawińska E., Zalewski R., Brzęczek T., *Pomiar kapitału społecznego – weryfikacja założeń metodycznych przez badania empiryczne w Wielkopolsce*, „Polityka Społeczna” 2011, nr 7.
- Sytuacja gospodarstw domowych w 2010 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, 2011, materiał na konferencję prasową w dniu 25.05.2011, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/GUS [dostęp 4.07.2012].
- Szukielój-Bieńkuńska A., *Ubóstwo w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej – podstawowe fakty i dane 2010*, www.stat.gov.pl/gus [dostęp: 5.07.2012].
- Tsai W., *Social capital, strategic relatedness and the formation of intraorganizational linkages*, “Strategic Management Journal” 2000, nr 9.
- Ubóstwo w Polsce w 2010 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*, GUS, informacja sygnałna, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus [dostęp 20.09.2012].

Warunki życia ludności w 2002 r., GUS, Warszawa 2003.

Woolcock M., Narayan D., *Social Capital: Implications For Development Theory, Research, and Policy*, "The World Bank Research Observer" 2000, vol. 15(2).

www.stat.gov.pl/gus [dostęp: lipiec, październik 2012].

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2003 r., www.stat.gov.pl/gus [dostęp: 2.07.2012].

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2010 r., GUS, Warszawa 2011.

SOCIAL CAPITAL AND MATERIAL INEQUALITIES – DYNAMICS OF CONNECTION ON THE BACKGROUND OF POLISH VOIVODESHIPS

Summary: The purpose of the article is to present a relationship between social capital and material inequalities in the Polish voivodeships in the years 2002-2010. The statement that the dynamics of social engagement, which builds community social capital, determines the range of material inequalities, is taken as a research thesis. The voivodeships were taken as communities, and the inference is based on statistical data. As material inequality indicators were used revenue and expenditure of households and the rate of absolute and relative poverty, and as a social engagement indicators – data on the number of foundations, associations and social organizations. The article has a theoretical-empirical character. In order to achieve the intended purpose, its theoretical part presents the importance of social capital personified in the social commitment to the successful development of the community and solving social problems. In the next parts of the paper the social capital resources in the voivodeships are analyzed and then differences in revenue and expenditure of households and also risk of poverty are described. Applications show the dynamics of relation between social capital and material inequalities in the research period. The analysis shows that observed dynamics of creation of foundations, associations and social organizations (especially associations and social organizations) in voivodeships determined the range of material inequalities. This observation led to a positive verification of the accepted research thesis.

Keywords: social capital, material inequalities, poverty, revenue and expenditure of households, civil society.